

Romano džaniben

časopis romistických studií | 2 | 2020

Romano džaniben

časopis romistických studií | 27. ročník | 2/2020

Na obálce:

Rosálie Dychová na školní fotografii, okolo roku 1940 |

Sken fotografie poskytl Vlastivědný kroužek Hrušky

Obsah

RECENZOVANÁ ČÁST

- Michal Schuster
„Jinak bychom tady nebyli.“ Příběh rodiny Dychovy z obce Hrušky (okr. Břeclav) 7
- Renata Berkyová
Žádosti o uznání holokaustu Romů a Sintů v Čechách. Výsledky výzkumu žádostí o osvědčení podle zákona 255/1946 Sb. u lidí vězněných v CT Lety 55
- Kristýna Hájková
Hledání skulin v mocenské asymetrii: veřejná angažovanost na slovenském venkově v intersekcionalní perspektivě 91
- Michael Beníšek
O původu Piurkova seznamu romských slov u Miklošiče 115

NERECENZOVANÁ ČÁST

- Arne B. Mann
Kto boli obeť v Motyčkách? 129
- Markéta Hajská
O trajo si t'al pestrívo / Život musí být pestrý. Vyprávění Viktora Salinase 141
- Eva Kropiwnická
Baro pharo kamiben / Osudová láska a další ukázky z tvorby 165
- Překročit mantinely normality a zaplnit prázdná místa (Renata Berkyová)** 175
- Vendula Fremlová
Bílá Místa 177
- Ukázky z výstavy *Bílá Místa***
- Romane Kale Panthera
Mifeš ukraden / přepis historie 191

Martin Zet

La Europakeri unija del duma romanes! / Evropská unie mluví romsky! 196

ARA ART, Divadlo Husa na provázku

Futuroma 199

Alica Heráková

Reflexe divadelního představení *Gadžové jdou do nebe* 201

RECENZE | ANOTACE

Kolektiv autorů:

Neviditelné múzeum / Invisible Museum / Nadikhuno muzeomos

(Anna Remešová) **207**

Huub van Baar, Angéla Kószé:

Roma and Their Struggle for Identity in Contemporary Europe

(Tomáš Reichel) **213**

Radek Vorlíček: *Jak se daří inkluzi u nás na Slovensku*

(Jurina Rusnáková) **217**

Reflexe divadelního představení

*Gadžové jdou do nebe*¹

Historicky traumatizované, odmítané a zatížené vzájemným odstupem. Takové jsou česko-romské vztahy, a proto jejich umělecké reflexe vždy přitahují pozornost. Ze stejného důvodu jsou však také náročným tématem na zpracování. Rezonujících děl, která by dokázala oslovit aktuálností a hloubkou, není mnoho a realita často naráží na odlišnost perspektiv českého a romského publika i limity autorů. Režisérovi Jiřímu Havelkovi a týmu Divadla Husa na provázku se tak v představení *Gadžové jdou do nebe* podařila nevídaná věc. Vytvořili kritiky i publikem pozitivně přijímané představení, které baví, vyvolává emoce i provokuje k přemýšlení. Jaká je alchymie jeho úspěchu?

V prvé řadě je to dialogická forma představení, která staví na interakci a kombinaci českých a romských herců. Ti přitom nejsou protagonisty rolí podle předem vytvořeného scénáře sledujícího představu autora, ale živými lidmi s autentickými zkušenostmi a prožitky. Tento prostor pro otevřenou reflexi vytvořil Jiří Havelka už v přípravné fázi. Hercům i hudebníkům dovolil stát se spolutvůrci, což umožnilo celému týmu dekonstruovat mimořádně složité téma a sdílet ho nejdříve mezi sebou přirozenou formou zážitků, zkušeností, pocitů a vhledů.

Návazně na genezi představení, na jejímž počátku nebylo tzv. „nic“ na papíře, pak byla zvolena i forma představení vystavěná jako stand-up comedy. Opírá se o jednotlivé civilní postavy, které pak s nadhledem sdílejí s publikem vlastní zkušenosti, příběhy a pocity. Reprezentují typy uvažování o česko-romských vztazích, formy běžných i skrytých predsudků. Formou mistrně propojených a vygradovaných stand-up výstupů a scének otevírají v divákovi známé myšlenkové i emocionální pochody a vedou ho k demaskování vlastních názorů, často přezívajících v nevědomí. Příkladem takové scény je třeba výstup herce, který se na začátku vyznává z náklonnosti k Romům, v průběhu výstupu ale divák pochopí, že jeho pozitivní postoj pouze maskuje skrytý rasismus tolik typický pro české prostředí.

Široká paleta prezentovaných příběhů přitom čerpá především z mimořádné interakce českých a romských tvůrců a otevřenosti, se kterou dílo vzniklo. Jiří Havelka a dramaturg Martin Sládeček oslovili režiséra Davida Tišera, herečku Pavlínu Matiovou a vybrali také performerku Kristýnu Richterovou. Kromě nich hraje na pódiu po celou dobu kapela složená i z brněnských romských muzikantů

¹ Jak citovat: Heráková, A. 2020. Reflexe divadelního představení *Gadžové jdou do nebe*. *Romano džaniben* 27 (2): 201–204.

Divadlo Husa na provázku, představení *Gadžové jdou do nebe* | Foto: David Konečný²

Jana Polyaka, Ladislava Richtera a Romana Lopéze. Tzv. neromskou stranu pak zastupuje soubor herců Divadla Husa na provázku.

Členové tvůrčího týmu po premiéře, která se konala 29. května 2020, otevřeně hovořili o potřebě vzájemné zpětné vazby, nutnosti „vydiskutovávat“ své názory mezi sebou. Otevřenost a schopnost společně nahlížet a reflektovat téma z obou stran zde zafungovaly jako spouštěč obohacující a do hloubky jdoucí výměny a odkazující na šťastnou ruku při výběru romských herců.

Pavčina Matiová, známá například z Divadla na Vinohradech, hraje s odzbrojující kombinací šarmu, nadhledu a zranitelnosti, její zpěv pak představení posouvá na vyšší úroveň. David Tišer, sám divadelní režisér, je nekompromisní odhalovač klišé a dokáže svým specifickým způsobem zaplnit celý prostor, aniž by přitom ale zastíňoval ostatní. Kristýna Richterová, známá například z divadelní verze prvního romského sitcomu *Miri fajta*, je velmi příjemné překvapení, je autentická, přitom herecky sebevědomá a její výkon odkazuje na výborné režisérské vedení. Herecký soubor Husy na Provázku přitom nezůstává pozadu, herci podávají výkony plné energie a baví publikum stejně dobře jako romští performeři.

Jiří Havelka zde skutečně jako režisér odvedl vynikající práci a dokázal složité téma pojmout svěžím a přitom ne povrchním způsobem. Představení je zábavné, má spád, zní v něm romština, diváci se smějí. V mnoha okamžicích však vtipy

² Fotografie z divadelního představení otištěny s laskavým svolením Divadla Husa na provázku.

Divadlo Husa na provázku, představení *Gadžové jdou do nebe* | Foto: David Konečný

a reakce na ně přecházejí od upřímného k trapnému smíchu a od veselosti k trnutí a mrazivému dusnu. V tom je zřejmě nejsilnější stránka představení, v dynamice a rychlosti, s jakou přechází magickou hranici a kde demaskuje všechnu nízkost a faleš až na úroveň pudů. Oficiální anotace tuto úroveň popisuje jako „vývojově starší državy takzvaného hadího a savčího mozku, jimž jde o jediné: o přežití.“

Přežití se nakonec stane i tématem závěrečné scény. Vrchol hry definitivně převrací role, když romští herci střelí ty české v demoverzi počítačové hry *Matičníní ulice*.³ Nutno podotknout, že ji většina „bílého“ intelektuálního publika sledovala se směsicí němému úžasu a nepochopení. Osobně mohu říct, že jako jediná Romka v publiku na 2. repríze představení jsem i já finální scénu vstřebávala obtížně, konotace, které nese, jsou příliš silné. Bylo však zřejmé, že je finální scéna nadsázkou a je třeba ji chápat v kontextu celého představení, jehož určujícím momentem je právě demaskování klíšé, překračování hranic a práce s diváckými emocemi.

Gadžové jdou do nebe se vyhýbá patosu, zato se ale nebojí humoru a testuje hranice toho, co je vnímáno jako korektní nebo vulgární. Předsudky zasazuje do širšího rámce lidské povahy a nesnášenlivosti a konfrontuje diváka s vlastními stereotypy, nad nimiž si musí prožít nemilosrdnou katarzi. Akcentuje přitom předsudky vůči Romům a vztah majority k menšině.

³ Odkazuje ke známému rasistickému počínu, vystavění zdi v Matičníní ulici v Ústí nad Labem v roce 1998, jejímž smyslem bylo oddělit sociálně slabé v činžovních domech od rodinných domů na druhé straně ulice.

Představení prokazuje, že po výměně vedení v roce 2018 Divadlo Husa na provázku našlo novou, silnou identitu. Pojmy „aktuální“ a „angažované“ divadlo posouvá na novou úroveň, je pravdivé, dialogické a přiznaně hledající. *Gadžové jdou do nebe* v sobě nese esenci této výjimečné kvality, v níž je pokora a respekt k romské zkušenosti. Je mimořádná škoda, že představení bylo z důvodu uzavření divadel kvůli pandemii koronaviru odehráno pouze v několika reprízách. Pro další umělecké projekty akcentující česko-romské vztahy totiž může sloužit jako významná inspirace, minimálně v nezbytnosti tvůrčího, česko-romského dialogu.